

Reinhold Biskup (Hrsg.): Partnerschaft in der Sozialen Marktwirtschaft. Kooperation statt Konfrontation.

Bern u. Stuttgart: Verlag P. Haupt 1986, 367 s.

Pojmy "sociální tržní hospodářství", "participace", "sociální smír", "subsidiární princip" aj. se u nás poprvé začaly běžněji užívat až v průběhu diskuse před uzavřením Generální dohody tripartitních rad. V kontextu současného vývoje naší společnosti, kdy dochází k zásadním změnám sociální struktury, k redistribuci moci i k vytváření nových vzorců sociálních konfliktů a institucionalizace sociálního jednání, má analýza reálných podob participace své nepochybně opodstatnění.

[Problematice převážně ekonomické formy participace (s přirozeným přesahem do sféry sociální a politické, jak je obvykle praktikována odbory) je věnován i projekt Výzkumného ústavu sociálního rozvoje OSN (UNRISD) "Participace a změny vlastnictví výrobních prostředků v Československu", na jehož koncepci i realizaci se podílí skupina pracovníků Sociologického ústavu ČSAV.]

Monotematická literatura k problematice participace v podstatě neexistuje; recenzovaný slovník lze považovat za jeden z mála pramenů informací dosud stále aktuálních (třebaže byl vydán již před pěti lety).

Přes výraznou rozmanitost pohledu vytvářejí publikované příspěvky poměrně harmonický celek se zřetelným společným mottem: sociální tržní hospodářství jako program lze sice celkem jasně definovat, ale vzhledem k lidským slabostem obtížněji naplňovat...

Obsahově jsou dílčí studie seskupeny do tří oddílů: 1. Partnerské vztahy a sociální vyrovnání v SRN; 2. Osvědčené sociální partnerství ve Švýcarsku; 3. Partnerství v mezinárodních vztazích.

Ve vstupní informativní stati se pokouší editor sborníku, R. Biskup, o přesné definiční vyjádření ústředních pojmů.

"Partnerství v sociálním tržním hospodářství představuje ochranu partnerských cílů a zájmů v rámci daného ekonomického uspořádání, a to nikoli jako jeho samostatná, nezávislá organizační forma vedle nebo namísto tržního hospodářství. Nenahrazuje

koordinací mechanismus, nýbrž ho zdokonaluje, zavřuje jako elementární stavební kámen. Tak je umožněna existence partnerství právě "skrze" sociální tržní hospodářství, přičemž to obsahuje ve svém koncepčním opodstatnění a určení vlastní předpoklady realizace a působení hospodářských partnerských vztahů" (s. 13).

Jde o kooperativní, odpovědnou ochranu zájmů zaměřenou ke společnému hospodářskému či sociálnímu cíli, která je založena na vzájemné důvěře a rovnoprávnosti účastníků a na závazných pravidlech chování, a jež má svým jednáním zabraňovat konfliktům ohrožujícím dosažení cíle. Taková zainteresovaná kooperace v rámci hospodářství je pak přehledně znázorněna stranami tarifní smlouvy, zastupujícími zaměstnance i zaměstnavatele, pokud jejich vzájemné vztahy skutečně odpovídají intenzivnímu utváření sociálního partnerství.

V ideologii sociálního tržního hospodářství je vysoce uznávána individuální svoboda jako morální hodnota. Tato svoboda však nutně vyžaduje spojení se sociální spravedlností jako závaznou úlohou. (V těchto pasážích je často citován jeden z nejvýznamnějších teoretiků sociálního tržního hospodářství, dnes již "klasik", A. Müller-Armack: Vorschläge zur Verwirklichung der sozialen Marktwirtschaft. Bern - Stuttgart, 1981.)

Sociální partnerství má společensky "zklidňující" funkci. K urovnání vzniklých zájmových konfliktů je přiměřeně užíváno jen legitimních prostředků boje (jakožto ultima ratio), popř. je jejich užití časově oddáleno. Kooperativním hájením zájmů partnera vzniká vzájemný vztah důvěry. Jedním ze základních předpokladů navození takového vztahu je mj. trvalá informovanost, která přispívá k transparentnosti ekonomických a sociálních možností i k omezení procesu smlouvání zájmů. Neméně nutná je ovšem připravenost a schopnost ke kompromisu.

Sociální partnerství, respektive sociální smír posilují de facto funkční schopnosti tržního mechanismu. Pouze v nerušeném politickém a sociálním prostředí se mohou tržní síly konkurenčně plně rozvinout, a tím co nejefektivněji působit na zlepšování zásobování zbožím i na zvyšování reálné mzdy. Umožňují tak hospodářský růst, který zpětně,

účasti ekonomických subjektů na výsledcích růstu a sociálním vyrovnání, slouží sociálnímu smíru. Někteří autoři (např. již citovaný A. Müller-Armack) v této souvislosti dokonce hovoří o postupném odstraňování třídních rozdílů (ideologicky označovaných jako třídní protiklady) v SRN cestou ekonomického vzestupu dělníků a zaměstnanců. Tento proces mimořádně přispěl mj. k tomu, že odbory vzniklé z dělnického hnutí ztrácejí na *přitažlivosti* u kvalifikovaných dělníků a úředníků, kteří se vlastně liší jen formálně právním zařazením.

Dalším nezbytným předpokladem vzniku a působení sociálního partnerství je právně zajištěný prostor pro jednání, osvobozený od jakéhokoli poručnickování dirigistického či politického, v němž se mohou partneři účelně organizovat a zodpovědně kooperovat. Takový autonomní prostor je vytvářen např. v podobě práva sdružovat se k zachování a k zlepšování pracovních a ekonomických podmínek. Toto základní právo zaručuje individuální a kolektivní koaliční svobodu, a tím nepřímou i tarifní autonomii pro uzavírání kolektivních tarifních smluv mezi příslušnými smluvními stranami na základě platných tarifních systémů, a to s působností právní normy. Příslušné svazy tím díky odborné kompetenci pomáhají státu plnit jeho funkce a zamezují zároveň zbytečnému uplatňování autority státu, když státní orgány (vláda) nejsou vtahovány do procesu regulace konfliktů. Tím na sebe tarifně smluvní partneři přebírají kromě své ochranné a výkonné funkce také funkci *činitele společenského pořádku*. Samostatnost, autonomie jednání, delegace státních úkolů a smysl pro odpovědnost jsou tak předpoklady, za nichž se daří intenzivně utvářet partnerské vztahy ve smyslu sociálního partnerství.

Ze zorného úhlu československé reality považují za nejzávažnější dva tematické okruhy vyskytující se v příspěvcích sborníku:

1. Úloha státu v sociálně tržním hospodářství - princip subsidiarity. Tržní mechanismus je přirozeným koordinačním nástrojem decentralizace. Sám o sobě podporuje rozhodujícím způsobem uplatňování subsidiárního principu a zároveň vznik intermediárních - hospodářských a

politických - dispozičních center jakožto potenciálních nositelů kompetence. Tržní hospodářství tedy vytváří ideální prostředí pro rozvoj a působnost sociálního partnerství. Ve výkonové společnosti jsou principy decentralizované koordinace, subsidiarity a sociálního vyrovnání obecně pokládány za vhodné nástroje sladění rozsáhlých možností osobní svobody s celospolečenskými cíli. Pokud je svoboda individua jakožto předpoklad osobního rozvoje postulována tímto způsobem jako základní hodnota a zároveň je institucionálně zajištěna, vytváří se současně i účinná ochrana před pronikáním státních aktivit vznikajících z "nutkové potřeby jednání", jež vyplývá z ideologického nároku státu na ovládání nebo ze "zaopatřovací" ideje určitých společenských skupin. V tomto smyslu bychom i my měli vyslyšet moudrý výrok G. Lebera ("Vom Frieden". München 1980, s. 64), kterého Biskup cituje v úvodní stati: "Tomu, kdo při sebemenší nesnázi volá ku pomoci stát, se nakonec dostane tolik státu, že mu bude z toho těсно. A dostane se mu ho pak i tehdy, kdy už po něm vůbec volat nebude...". Princip subsidiarity (v podstatě vycházející z katolického sociálního myšlení) je tedy třeba chápat tak, že stát pomáhá jen tomu, kdo se ne vlastní vinou ocitne v nouzové situaci a vlastními silami se z ní nemůže dostat. Státní intervence se má omezovat jen na tzv. "pomoc ku vlastní pomoci". H. Eberspächer ("Sociální tržní hospodářství jako program - odpovědnost zaměstnavatelů") přirovnává trefně příliš rozsáhlý komplex subvencí k mnohohlavé hydře, jejíž useknutá hlava okamžitě znovu naroste. W. Wittmann říká, že tržnehospodářský charakter každé politiky lze snadno určit podle míry jejích subvencí. Pro "postižené" z jednotlivých odvětví či regionů jsou subvence vítaným přilepšením, někdy dokonce doslova záchrannou před zkázou. Ale většinou také dalším *krokem z cesty* sociálního tržního hospodářství, jež nechce-li sklouznout ke státnímu (dirigistickému) hospodářství musí neustále stvrzovat výkonovou soutěž. Státní subvence jsou, podle názoru Eberspächera, v podstatě ospravedlnitelné jen např. v dopravě, v obraně a v podpoře sociálního zabezpečení. Teoreticky s ním lze jenom souhlasit.

2. Role odborů v moderní průmyslové společnosti. Jak potvrzuje vynikající stejnojmenná analýza J. Starbattyho i kritický příspěvek E. G. Vettera ("Zpět ke konfrontaci - německé odbory 1986"), role odborů, resp. rozsah jejich legitimní báze představuje ožehavý problém nejen v československé "porevoluční" společnosti. Třebaže jde o tendence rozdílně historicky podmíněné, nelze si totiž nevšimnout určitých shodných rysů v současných intencích odborů v ČSFR a v SRN.

V osmdesátých letech dochází v německých odborech k určitým posunům v tradičních, v minulosti snadno rozeznatelných funkcích (obránné, politické a sociální). Příčin je několik; v souvislosti se zpomalením hospodářského růstu, s technologickou revolucí a s restrukturalizací ekonomiky (tudíž i zaměstnanosti) ve prospěch terciárního sektoru se zužuje tradiční členská základna a zájem o členství v odborech všeobecně klesá. Proto stojí odbory nutně před otázkou, jak pojmout svoji roli v současné společnosti. Určitou odpovědí jsou už na podnikové úrovni pokusy odborů podílet se zvýšenou měrou na kontrolních a řídicích funkcích. Tedy na funkcích *mocenských*. Pokusem o rozšíření a přesunutí legitimní báze je, podle názoru J. Starbattyho, i zavádění podnikové instituce "spolurozhodování" (*Mitbestimmung*), kdy odbory vstupují nejen podle svého tradičního oprávnění do jednání o rozdělení toho, čeho bylo nebo bude dosaženo prací, ale i o *způsobech*, jak má podnik nebo závod vyprodukovat to, co se má pak rozdělovat.

Druhou zřetelnou tendencí uvnitř německých odborů je sílící radikalismus socialisticky orientovaného křídla, jehož stoupenec se proklamativně hlásí k demokracii, nicméně většina z nich se nechce nechat "svazovat" současným liberálním hospodářským uspořádáním. Nepovažují se za zájmovou organizaci v rámci tohoto uspořádání a

nechtějí již figurovat jako faktor společenského pořádku, nýbrž jako *opozice* vůči vládnoucí moci. V tomto smyslu by se také nejraději zbavili současné spoluzodpovědnosti za fungování hospodářství (jež vyplývala až dosud z partnerského pojetí spoluvytváření mzdové politiky apod.).

Nejen z výše uvedené stati E. G. Vettera, ale i z dalších příspěvků sborníku (např. o případech nedodržování partnerských principů v mezinárodních vztazích) je zřejmé, že sborník není pouhou propagací sociálního partnerství. Čtenář nicméně z mnohých kritických, ale zároveň konstruktivně ústících analýz logicky nabývá dojmu, že přes řadu obtíží, jimž je třeba čelit při realizaci sociálního partnerství, představuje tato společenská instituce jediné vhodné alternativní řešení, pokud se chceme vyhnout státní reglementaci hospodářství a relevantních společenskopolitických aktivit.

Zdá se, že mechanismus sociálního tržního hospodářství včetně sociálního partnerství je v řadě západoevropských zemí léty prověřen a zjevně se osvědčil. Při respektování místních specifik je podle našeho názoru prospěšné znát možné peripetie fungování této sociálně - ekonomické instituce, s cílem upozornit na některá jeho nebezpečí (viz situace v německých odborech) či konfrontovat realitu s téměř ideální podobou sociálního partnerství (jak je historicky zakořeněno např. ve Švýcarsku). Recenzovaný sborník Reinholda Biskupa je jedním z možných pramenů informací. Uvedenou publikaci lze bezesporu považovat za přímou především v její funkci deskriptivní (včetně objasnění základní relevantní terminologie). Navíc však sborník umožňuje vhlédnout do argumentace jednotlivých sociálních partnerů, což zvláště československému čtenáři poodhalí (u nás zatím poněkud vágní) vymezení jejich rolí.

Irena Hradecká